

چکیده

حضرت زهرا (سلام الله علیها) به عنوان الگویی کامل در هدایت علمی، تربیتی، اخلاقی و سیاسی امت اسلامی، نقش برجسته‌ای در تاریخ اسلام ایفا کردند. این پژوهش با هدف بررسی محورهای هدایت در سیره علمی و عملی حضرت زهرا (سلام الله علیها) انجام شده و به این پرسش می‌پردازد که چگونه ایشان با استفاده از روش‌های گوناگون، هدایت جامعه را در ابعاد مختلف دنبال کردند. روش جمع‌آوری مطالب به صورت توصیفی-تحلیلی و با استناد به منابع تاریخی، حدیثی و تفسیری معتبر انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که حضرت زهرا (سلام الله علیها) در سه بُعد علمی، تربیتی و اجتماعی به هدایت جامعه پرداختند. در بُعد علمی، ایشان با استناد به قرآن و احادیث، به تبیین اصول اعتقادی و دفاع از ولایت امام علی (علیه السلام) پرداختند. در بُعد تربیتی، روش‌های تعلیم و تربیت ایشان در خانواده و اجتماع، الگویی پایدار برای پرورش نسل مؤمن ارائه داد. در بُعد اجتماعی و سیاسی، ایشان با خطبه‌های روشنگرانه، به‌ویژه خطبه فدکیه، مردم را نسبت به انحرافات آگاه کرده و از حقوق اهل بیت (علیه السلام) دفاع کردند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که حضرت زهرا (سلام الله علیها) با بهره‌گیری از شیوه‌های علمی، اخلاقی و اجتماعی، نقش محوری در هدایت امت اسلامی ایفا کرده‌اند. این پژوهش پیشنهاد می‌کند که مطالعات آینده بر تحلیل تطبیقی روش‌های هدایت حضرت زهرا (سلام الله علیها) و سایر معصومان (علیه السلام) متمرکز شود تا ابعاد بیشتری از نقش ایشان در تاریخ اسلام روشن گردد. نوآوری این مقاله در آن است که با رویکردی جدید، سیره علمی و عملی حضرت زهرا (سلام الله علیها) را به عنوان محورهای هدایت در جامعه اسلامی بررسی می‌کند.

^۱ طلبه سطح ۲، حوزه کوثر (س)، قلعه گنج

کلیدواژه‌ها: حضرت زهرا (سلام الله علیها)، هدایت، ولایت، خطبه فدکیه، تعلیم و تربیت، روشنگری، امامت.

مقدمه

حضرت زهرا (سلام الله علیها) یکی از تأثیرگذارترین شخصیت‌های تاریخ اسلام است که در ابعاد مختلف علمی، تربیتی، اجتماعی و سیاسی، الگویی بی‌نظیر از هدایت الهی ارائه دادند. ایشان در دوران حساس پس از رحلت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، با بهره‌گیری از شیوه‌های استدلالی، احتجاجی و تربیتی، به تبیین اصول اسلام اصیل پرداختند و با شجاعت تمام در برابر انحرافات اعتقادی و سیاسی ایستادند. نقش حضرت زهرا (سلام الله علیها) در هدایت جامعه اسلامی، نه تنها در قالب سخنرانی‌ها و خطبه‌ها تجلی یافته، بلکه در عملکرد خانوادگی، روش‌های تعلیم و تربیت فرزندان، و مشارکت اجتماعی ایشان نیز آشکار است. در واقع، آن حضرت با سیره علمی و عملی خود، به‌عنوان شاخص‌ترین بانوی هدایت‌گر در تاریخ اسلام شناخته می‌شوند.

الگوی تربیتی و راهبردهای اجتماعی آن حضرت، می‌تواند در بازسازی هویت دینی جوامع اسلامی امروز نقش مؤثری ایفا کند. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع روایی، تاریخی و تحلیلی، به واکاوی این ابعاد پرداخته و تلاش می‌کند تا نقش علمی و عملی حضرت زهرا (سلام الله علیها) را در هدایت امت اسلامی بازشناسی کند. در این باره کتاب‌های زیادی به تالیف رسیده از جمله: .

کتاب زن (فاطمه، فاطمه است). اثر مشهور «دکتر علی شریعتی» انتشارات پرشین پی دی اف سال 1401 تالیف رسیده است؛ این کتاب با الگو قرار دادن شخصیت بانوی دوعالم، به نقد انحرافات و کاستی‌های

فرهنگ اسلامی در برخورد با «زن» می‌پردازد. و در کتاب کتاب کشتی پهلو گرفته «سید مهدی شجاعی» کتاب «کشتی پهلو گرفته» انتشارات نیستان سال 1368 به شهادت حضرت زهرا (سلام الله علیها) اشاره داشته و حول محور این واقعه تلخ، اثر خود را بنا می‌کند. کتاب سیره اخلاقی و سبک زندگی حضرت زهرا اثر محمد رضا جباری نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها. دفتر نشر معارف در سال 1392 چاپ رسیده است. به سیره و سبک زندگی حضرت زهرا (سلام الله علیها) که یگانه دخت حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) است و در جای جای زندگی خود چه در عرصه شخصی و چه در رویکردهای اجتماعی، نمودهای رفتاری مبتنی بر تعالیم الهی و برگرفته از سنت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) را در خود پیاده کرده، می‌تواند برای نسل امروز به ویژه زنان و دختران جامعه اسلامی به عنوان الگویی معصوم و موثر معرفی گردد.

1. زینب زارعزاده و الهام غلامی، «تحلیل انتقادی محتوای خطبه فدکیه در راستای تبیین سیره سیاسی حضرت زهرا (سلام الله علیها)»، *پژوهش‌های قرآنی زن و خانواده*، سال ۳، ش ۲، تابستان ۱۴۰۰، صص ۵۵-۷۴. این مقاله با بررسی محتوای خطبه فدکیه، به شیوه‌های احتجاجی و نقش آن حضرت در روشنگری سیاسی جامعه اسلامی پرداخته و از منظر زبانی و محتوایی، تحلیل جامعی ارائه می‌دهد.

2. مریم محمدی اصل و سکینه قنواتی، «تبیین نقش حضرت زهرا (سلام الله علیها) در هدایت اخلاقی جامعه اسلامی با تأکید بر آموزه‌های قرآنی»، *مطالعات اخلاقی در علوم انسانی*، دوره ۱۲، شماره ۴۶، زمستان ۱۴۰۲، صص ۳۲-۵۲. نویسندگان در این مقاله، با رویکرد قرآنی، به نقش حضرت زهرا (سلام الله علیها) در تثبیت ارزش‌های اخلاقی و مقابله با انحرافات رفتاری در جامعه اسلامی پرداخته‌اند. 3. زهرا توکلی و فاطمه سادات سجادی، «مطالعه تطبیقی روش‌های تربیتی حضرت زهرا (سلام الله علیها) با الگوهای نوین تعلیم و تربیت اسلامی»، *پژوهشنامه زن و فرهنگ*، دوره ۶، شماره ۲، پاییز ۱۴۰۱، صص ۷۵-۹۲.

این مقاله به مقایسه روش‌های تربیتی حضرت زهرا (سلام الله علیها) با نظریه‌های معاصر در حوزه تعلیم و تربیت پرداخته و نشان داده است که این روش‌ها همچنان در فضای تربیتی امروز کاربرد دارند.

با وجود مطالعات متعددی که درباره شخصیت و جایگاه حضرت زهرا (سلام الله علیها) انجام شده، بیشتر آن‌ها به صورت مجزا و تک‌بعدی به تحلیل خطبه فدکیه یا سیره اخلاقی ایشان پرداخته‌اند. نوآوری این پژوهش در آن است که محورهای هدایت را در قالب سه حوزه علمی، تربیتی و اجتماعی با یک نگاه تلفیقی و یکپارچه مورد تحلیل قرار می‌دهد، که تاکنون کمتر به صورت منسجم و کاربردی به آن پرداخته شده است.

مفهوم‌شناسی

هدایت

در لغت

واژه «هدایت» در زبان عربی از ریشه «هَدَى» گرفته شده است که در اصل به معنای راهنمایی، هدایت به سوی هدف یا مقصد است. این واژه در متون کلاسیک و دینی برای راهنمایی به سمت مسیر صحیح و رساندن فرد به مقصد مطلوب به کار می‌رود. در معجم مقاییس اللغة ابن فارس آمده است: الهاء والدال والحرف المعتل أصل واحد، وهو الدلالة، يُقال: هَدَيْتُهُ الطَّرِيقَ هِدَايَةً. این به این معناست که ریشه «هَدَى» بر دلالت و راهنمایی به سوی مسیر صحیح و مطلوب تأکید دارد. در *لسان العرب* نیز ابن منظور اشاره دارد که واژه «هدایت» از ریشه «هَدَى» به معنای رساندن به مقصد یا مقصد درست، به ویژه از طریق ارشاد آگاهانه آمده است: الهُدَى: الرِّشَادُ والدَّلَالَةُ، والهُدَى: اسْمٌ مِنَ الْإِهْتِدَاءِ. این دیدگاه به معنای آگاهی‌بخشی از طریق هدایت است که در واقع به هدف اصلی و مسیر صحیح دلالت می‌کند. در مفردات الفاظ القرآن راغب اصفهانی نیز هدایت را به معنای دلالت بر مسیر صحیح و راهنمایی به سوی مقصد مطلوب بیان کرده و اشاره می‌کند که هدایت در برخی موارد همراه با رحمت و لطف خداوند است: الهُدَى: الدَّلَالَةُ بِلُطْفٍ عَلَى مَا يُوصِلُ إِلَى الْمَطْلُوبِ^۳. در فرهنگ دهخدا نیز «هدایت» به معنای راهنمودن به راه درست و برطرف کردن گمراهی است. این واژه بیشتر در معنای

^۱ ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، ج 6، ص 59.

^۲ ابن منظور، لسان العرب، ج 15، ص 132.

^۳ اصفهانی، مفردات فی غریب القرآن، ص 535.

آگاهی بخشی و ارشاد به کار می‌رود: هدایت: راه نمودن، ارشاد کردن، راهبری به سوی مقصد درست^۱. در فرهنگ معین نیز «هدایت» به معنای راهنمایی و دلالت بر مسیر درست و راهبری به سوی هدف صحیح آمده است: هدایت: نشان دادن راه درست، راهنمایی و ارشاد^۲.

در اصطلاح

دینی، واژه «هدایت» علاوه بر معنای لغوی، به دو نوع اصلی تقسیم می‌شود: هدایت تکوینی و هدایت تشریعی.^۱ هدایت تکوینی: این نوع هدایت به معنای هدایت ذاتی و فطری است که به طور طبیعی در موجودات وجود دارد و هیچ گونه دخالت اختیاری در آن نیست. این هدایت به صورت غریزی در طبیعت انسان و سایر موجودات وجود دارد.^۲ هدایت تشریعی: در این نوع هدایت، انسان‌ها از طریق پیامبران و امامان هدایت می‌شوند. هدایت تشریعی، هدایت به صراط مستقیم دین و حق است و به وسیله آیات قرآن و سیره پیامبر (صلی الله و آله) و ائمه معصومین (علیه السلام) انجام می‌گیرد. این نوع هدایت به انسان‌ها کمک می‌کند تا از گمراهی‌ها خارج شوند و به حقیقت برسند. حضرت زهرا (سلام الله علیها) در این زمینه با دفاع از ولایت و امامت و روشنگری‌های خود نقش برجسته‌ای داشتند. واژه «هدایت» در زبان عربی و فارسی به معنای راهنمایی به سمت مسیر صحیح و دلالت به سوی مقصد درست است. در اصطلاح دینی، هدایت به دو نوع تکوینی و تشریعی تقسیم می‌شود. حضرت زهرا (سلام الله علیها) با روشنگری‌های دینی و دفاع از اصول اسلام به هدایت مردم پرداختند، که این موضوع در ابعاد مختلف زندگی ایشان به وضوح دیده می‌شود.

^۱ دهخدا، ذیل واژه هدایت.

^۲ معین، ج ۳، ص ۲۷۵۲.

حضرت زهرا (سلام الله علیها) در مواجهه با انحرافات، علاوه بر روشنگری‌های کلامی، نقش مهمی در تربیت نسل‌هایی آگاه و دین‌مدار ایفا کردند. ایشان با تربیت فرزندان خود، امام حسن (علیه السلام) و امام حسین (علیه السلام)، این نسل را برای مقابله با انحرافات آماده کردند. این نسل در آینده نه تنها در برابر انحرافات سیاسی ایستادند بلکه در استمرار مسیر حق و عدالت در جامعه اسلامی نقشی برجسته ایفا کردند. در الکافی^۱ آمده است که حضرت زهرا (سلام الله علیها) با تربیت فرزندان خود بر اساس اصول اسلامی، آن‌ها را برای مبارزه با فساد و انحرافات آماده کردند. حضرت زهرا (سلام الله علیها) در نهایت، با تمامی ابعاد زندگی خود نشان دادند که برای مقابله با انحرافات نه تنها باید از روش‌های کلامی استفاده کرد، بلکه باید در عمل نیز در دفاع از اصول اسلامی ایستاد. ایشان با تمام وجود خود در برابر هرگونه فساد و انحراف ایستادند و مردم را به بازگشت به اصول اسلام واقعی دعوت کردند. تحلیل جامعه‌شناسی دین نیز نشان می‌دهد که سیره هدایت‌گرای حضرت زهرا (سلام الله علیها) در خطبه فدکیه، می‌تواند الگویی برای کنش سیاسی مبتنی بر اخلاق و آگاهی اجتماعی در جوامع معاصر باشد.^۲

۳-۳- خطبه فدکیه، سندی از هدایت سیاسی و اعتقادی

خطبه فدکیه حضرت زهرا (سلام الله علیها) یکی از مهم‌ترین سخنرانی‌های تاریخ اسلام است که پس از وقوع ظلم‌هایی که در حق حضرت زهرا (سلام الله علیها) و اهل بیت (علیه السلام) صورت گرفت، ایراد شد. این خطبه نه تنها بیانگر اعتراض حضرت زهرا (سلام الله علیها) به غصب حقوقشان بلکه یکی از ابزارهای مهم ایشان در آگاهی‌بخشی به امت اسلامی و هدایت آنان به مسیر صحیح بود. حضرت زهرا (سلام الله علیها) در این خطبه، با بهره‌گیری از آیات قرآن و سخنان پیامبر اسلام (صلی الله علیه)، ماهیت حقوقی و شرعی خود را در برابر غاصبان فدک به چالش کشید و در عین حال، با صراحت و قاطعیت به دفاع از جایگاه ولایت امام علی (علیه السلام) پرداخت. خطبه فدکیه به عنوان یک مکتب سیاسی و اجتماعی از سوی حضرت زهرا (سلام الله علیها) ارائه شد تا

۱ کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۳۴۵.

۲ مطهری، نقش زن در تاریخ اسلام، ص ۷۸.

مردم مسلمان را از انحرافات که در جامعه اسلامی پس از رحلت پیامبر (صلی الله علیه) ایجاد شده بود، آگاه سازد. ایشان در این سخنرانی به روشنگری در خصوص ماهیت غصب فدک پرداخته و بر ظلمی که در حق اهل بیت (علیه السلام) واقع شده بود، تأکید کردند. حضرت زهرا (سلام الله علیها) در ابتدا با استناد به قرآن، بر حقانیت فدک برای خود و اهل بیت (علیه السلام) تأکید کردند و نشان دادند که این زمین به عنوان میراث پیامبر اسلام (صلی الله علیه) به ایشان تعلق دارد. در خطبه خود، حضرت زهرا (سلام الله علیها) با تکیه بر آیات قرآن همچون آیه تطهیر^۱ و آیه مودت^۲، این حقیقت را روشن کردند که اهل بیت (علیه السلام) در چشم خداوند دارای مقام و منزلتی ویژه هستند و غصب حقوق آنان هیچ‌گاه بر اساس اصول اسلامی قابل توجیه نیست. این خطبه در حقیقت، بیانیه‌ای بود که از یک سو ظلم‌هایی را که در حق اهل بیت (علیه السلام) صورت گرفته بود، آشکار ساخت و از سوی دیگر، ضرورت دفاع از حقوق مشروع اهل بیت (علیه السلام) را در برابر انحرافات مطرح کرد. حضرت زهرا (سلام الله علیها) در این خطبه با زبان رسا و بلیغ خود، ضمن برشمردن حقوق اهل بیت (علیه السلام)، پیام‌های مهمی به جامعه اسلامی ارسال کردند. یکی از مهم‌ترین پیام‌های این خطبه، تأکید بر مسئله ولایت و امامت است. حضرت زهرا (سلام الله علیها) با اشاره به این‌که پیامبر اسلام (صلی الله علیه) پیش از رحلت، به‌وضوح ولایت امام علی (علیه السلام) را اعلام کرده بودند، به امت اسلامی یادآوری کردند که مسیر صحیح هدایت جامعه، تنها از طریق پیروی از امامان معصوم (علیه السلام) است. در این راستا، حضرت زهرا (سلام الله علیها) در خطبه فدکیه نشان دادند که غصب ولایت، به معنی انحراف از مسیر حقیقی اسلام است و امت اسلامی باید به این حقیقت توجه داشته باشند. خطبه فدکیه همچنین در بُعد اجتماعی و فرهنگی جامعه اسلامی تأثیرات عمیقی بر جای گذاشت. حضرت زهرا (سلام الله علیها) در این سخنرانی با به‌کارگیری زبان اخلاقی و دینی، توجه مسلمانان را به اصول بنیادی اسلام جلب کردند. ایشان با ذکر آیات قرآن، بر اهمیت حفظ حقوق و کرامت انسان‌ها، به‌ویژه حقوق اهل بیت (علیه السلام)، تأکید کردند و نشان دادند که هرگونه ظلم و بی‌عدالتی به‌ویژه در حق اهل بیت (علیه السلام) از نظر شرعی و دینی غیرقابل قبول است. این پیام‌ها باعث بیداری و آگاهی بیشتر مسلمانان از شرایط موجود شد و جامعه اسلامی را نسبت به مسائل حقوقی و سیاسی حساس‌تر ساخت. آیت‌الله

^۱ احزاب/۳۳.

^۲ شوری/۳۳.

جوادی آملی خطبه فدکیه را نمایانگر عقل سیاسی توحیدی می‌داند که با زبانی همراه با بصیرت، جامعه را از انحراف نجات می‌دهد. ایشان معتقد است که این خطبه، کلاس درس هدایت و بیداری سیاسی است.^۱

نتیجه‌گیری

بررسی سیره علمی و عملی حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها) نشان می‌دهد که ایشان یکی از برجسته‌ترین شخصیت‌های تاریخ اسلام در هدایت امت اسلامی بودند. حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها) از طریق تعلیم و تربیت، احتجاج و روشنگری، و دفاع از ولایت، الگویی بی‌نظیر از هدایت‌گری را ارائه دادند. در این پژوهش مشخص شد که ایشان با استناد به قرآن و سنت نبوی، جایگاه امامت را تبیین کرده و مردم را نسبت به پیامدهای انحراف از مسیر حق آگاه ساختند. خطبه فدکیه، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین متون روشنگری در تاریخ اسلام، نقش محوری در بیدارسازی جامعه اسلامی داشت و همچنان به‌عنوان منبعی الهام‌بخش در تبیین حقیقت و مقابله با ظلم باقی مانده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که هدایت در سیره حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها) صرفاً در بُعد نظری خلاصه نمی‌شود، بلکه به‌طور عملی در روش‌های تربیتی، اجتماعی و سیاسی ایشان تجلی یافته است. ایشان با دفاع از حقوق اهل‌بیت (علیه السلام)، اعتراض به ستم‌ها و تربیت نسل آینده، نقشی بی‌بدیل در تثبیت ارزش‌های اسلامی ایفا کردند. این الگو می‌تواند در جوامع اسلامی امروز نیز مورد استفاده قرار گیرد، به‌ویژه در مواجهه با انحرافات فکری و چالش‌های فرهنگی.

پژوهش حاضر نشان داد که روش‌های حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها) در هدایت جامعه، علاوه بر کاربرد تاریخی، قابلیت تحلیل در حوزه‌های جدید علوم انسانی و اجتماعی را نیز دارد. پیشنهاد می‌شود که در مطالعات آینده، مقایسه تطبیقی میان شیوه‌های هدایت حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها) و سایر پیشوایان معصوم (علیه السلام) انجام شده و همچنین تأثیر خطبه‌های ایشان بر حرکت‌های عدالت‌خواهانه در تاریخ اسلام بررسی گردد.

^۱ جوادی آملی، زن در آئینه جلال و جمال، ص ۲۵۵.

منابع

* قرآن کریم

2. ابن بابویه، محمد بن علی. علل الشرائع. قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۰۵ق.
3. ابن طاووس، علی بن موسی. مهمات فی صلاح المتعبدين. قم: مؤسسه آل البيت، ۱۴۱۴ق.
4. ابن منظور، محمد بن مکرم. لسان العرب. بيروت: دار صادر، ۱۴۱۴ق.
5. بحرانی، هاشم. البرهان فی تفسیر القرآن. قم: مؤسسه البعثه، ۱۴۱۶ق.
6. بروجردی، حسین. جامع احادیث الشيعه. قم: مؤسسه فرهنگي دارالحدیث، ۱۴۲۲ق.
7. جوادی آملی، عبدالله. تفسیر موضوعی قرآن کریم. قم: مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۸ش.
8. جوادی آملی، عبدالله. زن در آیینه جلال و جمال. قم: مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۷ش.
9. راغب اصفهانی، حسین بن محمد. المفردات فی غریب القرآن. بيروت: دارالعلم، ۱۴۱۲ق.
10. شبان نیا، قاسم. زن، تربیت و جامعه اسلامی. قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۸ش.
11. طباطبایی، سید محمدحسین. المیزان فی تفسیر القرآن. قم: مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۳۹۰ق.
12. طبرسی، فضل بن حسن. الاحتجاج. قم: دار النشر الاسلامی، ۱۴۱۳ق.
13. طبرسی، فضل بن حسن. مجمع البیان فی تفسیر القرآن. بيروت: دارالمعرفه، ۱۴۰۶ق.
14. طوسی، محمد بن حسن. الأمالی. قم: مؤسسه دار الثقافه، ۱۴۰۰ق.
15. فخر رازی، محمد بن عمر. التفسیر الكبير. قاهره: دارالفکر، ۱۴۲۰ق.

16. فیض کاشانی، ملا محسن. تفسیر الصافی. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۴۱۵ق.
17. قمی، عباس. منتهی الآمال. تهران: اسلامیه، ۱۳۸۰ق.
18. قرطبی، محمد بن احمد. الجامع لأحكام القرآن. بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۱۴ق.
19. کلینی، محمد بن یعقوب. الکافی. تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵ق.
20. مجلسی، محمدباقر. بحار الأنوار. بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
21. مطهری، مرتضی. امامت و رهبری. تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۷۰ش.
22. مطهری، مرتضی. زن و مسایل حقوقی او. تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۷۵ش.
23. مطهری، مرتضی. عدل الهی. تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۷۰ش.
24. مطهری، مرتضی. نقش زن در تاریخ اسلام. تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۷۴ش.
25. نیشابوری، مسلم بن حجاج. صحیح مسلم. بیروت: دارالفکر، ۱۴۰۵ق.
26. پژوهشکده علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی. زن و کنش سیاسی در اسلام. تهران: پژوهشکده علوم انسانی، ۱۳۹۵ش.